

SZABÓ FERENC JÁNOS DLA
EGY SOKOLDALÚ MUZSIKUS DOKUMENTUMAI. FARAGÓ
GYÖRGY (1913–1944)¹

Az elmúlt egy évben felélénkült az érdeklődés Faragó György, a fiatalon elhunyt kiváló magyar zongoraművész iránt. Ennek kiindulópontja a művész születésének 100. illetve halálának 70. évfordulója, továbbá a 2012-ben megalakult „Lendület” 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport előadóművészet-történeti kutatásainak kezdete volt. Váratlan eredményeket ért el a kutatás a leszármazottak és a Kutatócsoport közötti együttműködésnek köszönhetően, ugyanis Faragó György hagyatéka egy 2014-ben létrejött szerződés alapján digitalizálásra kerül az MTA BTK Zenetudományi Intézetében.² A több országba szétszóródott hagyatéka így legalább digitálisan egyesül, s feldolgozásával, valamint a további idevonatkozó források³ adatainak feltárásával nemcsak egy jelentős zongoraművész életének, de a magyar zenei élet egy rendkívül sikeres, de egyben viharos periódusának dokumentumai is hozzáférhetővé válnak a kutatás számára.

Faragó György a budapesti Zeneakadémia két világháború közti zongorista-képzésének egyik legnagyobb ígérete volt. Magyar zongoraművész-kortársai közül sokan – például Kentner Lajos [Louis Kentner], Fejér György [George Feyer], Sándor György, Földes Andor, Fischer Annie, Károlyi Gyula [Julian von Karolyi], Anda Géza, Cziffra György [Georges Cziffra], Szoltsányi György [Georges Solchany]⁴ és Sebők György – nála nagyobb karriert futottak be, az

---

¹ A tanulmány szerzője a „Lendület” 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport tagja, az MTA Posztdoktori Ösztöndíjasa, s résztvevő kutató tagja az OTKA 108.306 számú kutatásnak. A tanulmány angol változata megjelenés előtt áll.

² Köszönöm dr. Faragó Klárának, dr. Sessler Juditnak és Faragó Bélának, hogy hozzájárult a még feldolgozatlan dokumentumok részleteinek közzétételéhez, valamint köszönettel tartozom Péteri Lórántnak és Szakács Gergelynek a kutatás során nyújtott segítségükért.

³ A kutatás során a Zenede és a Zeneakadémia évkönyveit, a Faragó-növendékek visszaemlékezéseit, valamint a Pécsi Hangtár (Marton-Bajnai) Alapítvány gyűjteményében fellelhető írott és hangzó Faragó-dokumentumokat használtam fel.

⁴ Szoltsányi György nemcsak kortársa, de három tanévben (1937-től 1940-ig) zenedei növendéke is volt Faragónak.

elhíresült mondás szerint Dohnányi mégis két igazán nagy tehetséget emelt ki tanítványai közül: Cziffra Györgyöt és Faragó Györgyöt.⁵ Faragót már életében is Dohnányi legkedvesebb növendékének tartották,⁶ s ez a vélemény később is megmaradt.⁷ Az utókor ezen kívül néhány későbbi zeneakadémiai tanár – például Bächer Mihály vagy Varasdy Emmi – fiatal mestereként emlékszik rá,⁸ kiemelve továbbá, hogy ő volt az első magyar zongoraművész, aki nyugat-európai nemzetközi versenyen első díjat nyert, illetve hogy Dohnányi Faragó származási okokból történt mellőzése miatt akarta elhagyni zeneakadémiai vezető beosztását.⁹ S bár az 1939-ben megrendezett Fauré-verseny valóban kitárta előtte a nyugat-európai koncerttermek ajtaját,¹⁰ a második világháború kitörése miatt külföldi koncertturnéi a skandináv országokra, Belgiumra, Hollandiára és Németországra korlátozódtak. Korának egyik legműveltebb embere volt: zongoraművészi pályájával párhuzamosan a 2. világháború éve alatt jogi doktorátust szerzett, az 1943 májusában meghirdetett *Ezüstkor* című irodalmi negyedéves folyóirat állandó munkatársai között hirdette, többek között Illyés Gyula, Ortutay Gyula, Pilinszky János, Radnóti Miklós, Sík Sándor, Szerb

---

⁵ K[aczmarczyk]. A[drienne].: „Faragó György. Budapest, 1913. november 14.-Budapest, 1944. december 7.” In: Gádor Ágnes – Szirányi Gábor (szerk.): *Nagy tanárok, híres tanítványok. 125 éves a Zeneakadémia* (Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, [2000]): 90–91. ide: 91. A mondatot idézi Kun Imre – Faragó György impresszáriója – is, pontosabb dátummeghatározás nélkül, lásd: Kun Imre: „A tanítványok” in: Kun Imre – Szegedi Ernő: *Faragó György* (Budapest: Zeneműkiadó, 1970): 13. (= *Nagy Magyar Előadóművészek*; 11).

⁶ (p. i.): „Faragó György második zongoraestje.” *Ujság* XIX/24 (1943. január 30.): 9.

⁷ A megállapítás Vázsonyi Bálint Dohnányi-monográfiájában is szerepel, lásd. Vázsonyi Bálint: *Dohnányi Ernő* (Budapest: Zeneműkiadó, 1971): 150. Neszlényi Judit (Judith P. Neszlény), Faragó György egykori növendéke egy 2013. október 21-én készített interjú során „Dohnányi leginkább dédelgetett kedvence”-ként jellemezte Faragót.

⁸ Kun Imre: „A tanítványok” in: Kun Imre – Szegedi Ernő: *Faragó György* (Budapest: Zeneműkiadó, 1970): 28. (= *Nagy Magyar Előadóművészek*; 11); Devich Márton: „Pódium és katedra. Beszélgetés Váczi Károllyal” *Muzsika* 45/4 (2012. április): 10–14. ide: 10.; Kovács Ilona: „Portrévázlat Faragó Györgyről. Beszélgetés Faragó György egykori tanítványával, Váczi Károlyné Löbl Lilivel” *Parlando* 52/2 (2010/2): 41–45.

⁹ Galafrés Elza visszaemlékezéseit („The little chronicle on E. v. Dohnányi”) idézi: Kun Imre, i.m., 35–36. Galafrés Elza visszaemlékezései nem kerültek kiadásra, sorsukról nem tudunk továbbiakat (köszönöm Kusz Veronikának az információt).

¹⁰ Erre Geszler György is célzást tesz Faragó luxemburgi versenygyőzelméről írott cikkében, kihangsúlyozva, hogy azok a magyar zongoristák, akik Faragó előtt nemzetközi versenyeken díjat nyertek, elsősorban kelet-európai városokba kaptak meghívást, míg Faragónak a Fauré-verseny nyugat-európai lehetőségeket adott. Geszler György: „Hogyan nyerte meg Faragó György a luxemburgi Fauré zongoraversenyt?” *Újságkivágat a Nemzeti Ujság* 1939. augusztus 4-i számából.

Antal, Tamási Áron és Weöres Sándor társaságában.¹¹ Pályáját a második világháború és tragikus betegsége törte ketté, rendkívül fiatalon, 31 évesen halt meg gyomorrákban. A csekély – bár kortársaihoz mérten így is jelentős – magyar nyelvű szakirodalom említi és értékeli karmesteri és zeneszerzői tevékenységét, valamint az előadóművészetéről írt tanulmányát.¹² Jelen tanulmányban Faragó pályáját és művészetét elsősorban az újonnan felszínre került dokumentumok tükrében tárgyalom és elemzem.

1. Faragó György életrajzának dokumentumai

A – részben még feldolgozás alatt lévő – hagyatéknemcsak Faragó György pályájával, de személyiségével kapcsolatos ismereteinket is számos ponton gazdagítja. Az, hogy a zongoraművész életének dokumentumai rövid pályafutásához képest ilyen nagy mennyiségben fennmaradtak, szisztematikus, szinte archiváló jellegű gyűjtésre vall. Az iratokat, okleveleket, hangversenyműsorokat és újságcikkeket eleinte Faragó György édesanyja, illetve maga a zongoraművész gyűjtötték, ezt a munkát később Faragó testvérének, Faragó Lászlónak gyermekei folytatták. Így a zongoraművész pályája teljes egészében tanulmányozható a húszas évektől kezdődően egészen a halála utáni emlékkoncertek, rádióműsorok dokumentumaiig. A gyűjtés széles spektrumát mutatja, hogy a hagyatékban fennmaradt az az újságcikk is, amelyben Komáromi-Kacz Endre a fiatal Faragó Györgyről festett portréjának Múcsarnok-beli kiállításáról olvashatunk.¹³ A család jóvoltából pedig számos értékes fénykép, valamint a gyermek Faragó György főszereplésével készült némafilm¹⁴ digitális kópiája is kiegészíti a gyűjteményt. Iskolai bizonyítványai

---

¹¹ Az *Ezüstkor* folyóirat előfizetési felhívása, Budapest, 1943. május hó. A folyóirat végül mindössze két számot ért meg.

¹² A tanulmány csak Faragó halála után jelenhetett meg, első közlésére a *Vigilia* folyóirat 1957. júliusi számában került sor. Nagy része újraközölve megjelent 1970-ben: Kun Imre: „Egy nevezetes cikk” in: Kun Imre – Szegedi Ernő, i. m. 25–28.

¹³ „A Múcsarnok téli tárlata” cikk-kivágat a hagyatékban, „Magyarság, [...] 1937. jan. 24.” felirattal. A festmény a család tulajdonában van.

¹⁴ Balogh Béla *A Pál utcai fiúk* című némafilmjének (1924) töredékes, külföldi kópiája néhány éve került elő, ennek digitális másolata és legépeltszövegfordítása szintén megtalálható a hagyatékban.

és leckekönyvei alapján végigkövethetőek tanulmányai az Aréna utcai elemi iskolától (1922–1923) kezdve a Fasori Evangélikus Gimnáziumon (1923–1931) és a Zeneakadémia zongora és zeneszerzés szakán (1924–1936 és 1931–1935) keresztül a Pázmány Péter Tudományegyetemig (1931–1935) – okmányain világhírű professzorok, többek között Hittrich Ödön, Mikola Sándor, Renner János, Dr. Szladits Károly, Hubay Jenő, Dohnányi Ernő és Weiner Leó aláírásait olvashatjuk.

A dokumentumok szisztematikus összegyűjtése mellett más jelek is arra utalnak, hogy Faragó György szinte kívülről szemlélte saját magát, tisztában volt azzal, hogy saját korának jelentős művésze. Már első koncertnaplójában¹⁵ is kronologikusan dokumentálta életének eseményeit, nemcsak a koncerteket, nemzetközi versenyeket és lemezfelvételeket, de rövid katonai szolgálatát és jogi doktorátusának megszerzését is. Ebbe a naplóba újságkivágatokat is beragasztott, majd később – egyelőre ismeretlen időpontban – talán a bejegyzések és a ragasztott dokumentumok kettőssége miatt újra letisztázta a naplót egy még díszesebb kötetben.¹⁶ A naplókat minden bizonnyal egyfajta felnőttkori művészi-emberi pályakép megörökítésének szánta, ugyanis az első bejegyzés keltezése 1936. június 8-a, zeneakadémiai képesítőhangversenye. Az ezt megelőző években történt fellépéseiről a budapesti hangversenyek online adatbázisa,¹⁷ valamint nagyobb részben a hagyatékban fennmaradt koncertműsorok, meghívók alapján szerezhetünk tudomást. E dokumentumok alapján tűnik fel ugyanakkor az is, hogy Faragó a koncertnaplókban nem minden koncertjét rögzítette. Érthető módon elsősorban a nagyobb jelentőségű koncerteket vette fel a naplóba, azonban kihagyott a sorból néhány fontosabb külföldi és hazai fellépést is.

---

¹⁵ Az első, barna fedeles koncertnaplót részletesen tárgyaltam az MZA honlapján publikált tanulmányomban.

¹⁶ Az első koncertnapló korábban is ismert volt, azonban a második, zöld kötésű koncertnapló csak 2014 júniusában került elő.

¹⁷ Hozzáférhető online a „Lendület” 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum honlapján: http://db.zti.hu/koncert/koncert_Kereses.asp

Faragó saját pályáját dokumentáló habitusát jól jellemzi, hogy megőrizte a gyermekkori némafilmszerepének bemutatóját hirdető 1925. januári műsorfüzetet is. A legkorábbi koncertadat 1925 novemberéből származik, ekkor a – mindössze 12 éves – gyermek Beethoven C-dúr zongoraversenyét játszotta a Székesfővárosi Zenekar kíséretével. A koncertnaplókba be nem került műsorlapok adataiból fény derül életrajzának egyik eddig ismeretlen periódusára is: az 1935–1936-os és 1936–37-es tanévből négy, az Újpesti Zeneművelő Egyesület (Conservatorium) növendék- illetve tanári hangversenyeit hirdető koncertműsor is fennmaradt. Ezekből kiderül, hogy ebben a két tanévben, a Dohnányinál töltött zongoraművész-képző utolsó évével párhuzamosan, majd a rákövetkező tanévben Faragó már rendes zongoratanárként működött.¹⁸ A Zenedében és a Zeneakadémián csak ezután, 1937-ben kezdett tanítani.¹⁹ Míg azonban a Zeneakadémiát a már említett okok miatt az 1940–1941-es tanév első feléve után önként elhagyta,²⁰ a Zenedében haláláig működött, az 1943–1944-es tanévben is szerepel a tanári karban.²¹

Faragó számára a külföldi tapasztalatok szerzése és kapcsolatok teremtése kiemelten fontos volt. Nyelvtudásáról és széles érdeklődéséről árulkodik, hogy amerikai diákcsere-programban való részvétele is felmerült.²² Később, a második világháború éveit alatt több levelet váltott Schulhof Andor (Andrew Schulhof) impresszárióval egy esetleges amerikai utazásáról.²³ A huszadik század harmincas éveiben ugyanakkor a nemzetközi karrier beindításához már intézményesített nemzetközi versenyek is alapot szolgáltatottak. A fent említett fiatal magyar zongoristageneráció a húszas évektől kezdve számos hazai és

---

¹⁸ A visszaemlékezések alapján valószínű, hogy magánművészei rendszeresen voltak, akár korábban is.

¹⁹ A Zenede és a Zeneakadémia évkönyvei alapján.

²⁰ „Faragó György [isztelet]d[íjas]. tanár több éven át kiválóan ellátott megbízatásáról lemondott.” Dr. Isoz Kálmán (szerk.): *Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1940/41-iki tanévről*. (Budapest: Az Orsz. M. Kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola kiadása, 1941): 18.

²¹ Kresz Géza (összeáll.): *A József Kir. Herceg Öfenségének fővédnöksége alatt álló Nemzeti Zenede évkönyve az 1943-44. évről*. (Budapest: Nemzeti Zenede, 1943).

²² American-Hungarian Student-Exchange iratok, 1935. december 4. Angol nyelvi stúdiumainak emléke néhány oldalnyi angol nyelvkönyv-töredék.

²³ A levelek Faragó Béla (Párizs) tulajdonában vannak.

nemzetközi versenyen ért el kiemelkedő eredményeket.²⁴ Faragó feltűnően sok versenyen indult: 1937-ben a varsói 3. Nemzetközi Chopin-versenyen az első fordulóban kiesett,²⁵ majd 1938-ban a 2. Nemzetközi Eugene Ysaÿe zongoraversenyen a 83 induló között 17. helyezést ért el.²⁶ Saját magát határozottan értékelő személyiségéről árulkodik ugyanakkor, hogy a varsói és brüsszeli versenyekre később így emlékezett vissza: „Mindkét helyen az elsők közt végeztem.”²⁷ Ez az önértékelés ugyanakkor nem csapott át másokat lekezelő nagyzolásba. A visszaemlékezők egybehangzóan állítják, hogy Faragó szerény, visszahúzódó ember volt.²⁸

Ellentmondásosnak tűnhet, hogy miközben zsidó származása miatt kellett feladnia zeneakadémiai tanári állását,²⁹ Faragó György a dokumentumok alapján mélyen hívő evangélikus vallású ember volt. A városligeti fasori (akkor még Vilma királynő út) evangélikus templomban konfirmált, konfirmációi emléklapján 1927. május 29-i dátum olvasható. Több alkalommal is fellépett evangélikus jótékonyági esteken,³⁰ s hagyatékában fennmaradt az *Evangélikus családi lap* egy teljes száma is.³¹ Az előadóművészetről írt tanulmányában is találunk keresztény hitére utaló célzásokat.³² A világháború évei alatt rendszeresen segített a rászorulókon,³³ s egyetlen fennmaradt vokális kompozíciójának szövegválasztása – Babits: *Jónás könyve* – is erkölcsi

---

²⁴ Ungár Imre: varsói Chopin-verseny 1. díj ex aequo (1932), Kentner Lajos: varsói Chopin-verseny 5. díj (1932), Károlyi Gyula: varsói Chopin-verseny 9. díj (1932), Fischer Annie: budapesti Liszt-verseny 1. díj (1933), Jámbor Ági: varsói Chopin-verseny 5. díj (1937) stb.

²⁵ Barbara Niewiarowska, a varsói Chopin-verseny munkatársának 2013. december 3-án kelt levele alapján.

²⁶ „Fondation Musicale Reine Elisabeth. Certificat. Concours International Eugène Ysaÿe (Session 1938)” A hagyatékban fennmaradt okirat alapján. A hagyaték részét képezi egy „Carnet Individuel” feliratú füzet is, mely a verseny menetét követi, ez alapján Faragó nem jutott tovább a második fordulóra.

²⁷ (b. l.): „Babits és Karinthy megzenésítésén dolgozik Faragó György” datálatlan interjú egy ismeretlen újságban, a cikk-kivágat a hagyaték része. Az interjú nagy valószínűséggel 1943 után készülhetett.

²⁸ Kun Imre: „Kortársak és barátok Faragóról az emberről és muzsikusról” in: Kun Imre, i.m., 29–32.

²⁹ Kun Imre, i.m., 35–36.

³⁰ Például 1936. április 19., Zeneakadémia, a Fasori evangélikus jótékony nőegylet hangversenye, 1936. november 9., Csepeli Kultúrház, a Csepeli Luther Szövetség jubileumi hangversenye, 1939. december 9., Zeneakadémia, a III. kerületi evangélikus nőegylet jótékonyági hangversenye stb.

³¹ *Evangélikus családi lap* XII/18 (1936. június 20)

³² „az előadó [...] produkcióját mégis csak akkor tarthatjuk helyesnek, ha megtaláljuk benne [...] az örök Egyre törekvést; vagyis ha a stílus keresése közben nem feledkezik meg a lényegről és méltó akar lenni ahhoz a tudatához, hogy az Isten saját képére teremtette.” Idézi: Kun Imre, i.m., 28.

³³ Kun Imre, i.m., 36.

hitvallásnak tekinthető. Halálos ágyán írott soraiból Istenbe vetett, a túlvilági életben való hitéről tett bizonyosságot.³⁴

2. Faragó, a zongoraművész

Faragó György elsősorban zongoraművészként maradt meg a köztudatban, már amennyire egyáltalán megmaradt. Előadóművészi kvalitásairól szerencsére képet alkothatunk fennmaradt hangfelvételei, valamint repertoárja, illetve koncertjeinek sajtója alapján. Koncertműsorainak összeállítását saját ízlése mellett alapvetően a korszak két legnagyobb magyar zongoraművésze, Dohnányi Ernő és Bartók Béla koncertjei határozták meg.³⁵ Faragó rövid pályája alatt is tiszteletreméltóan sok zongoraművet, kamarazenei kompozíciót és versenyművet játszott hangversenyen. Repertoárjának alappillérei Bach, Beethoven, Brahms, Schumann, Chopin, Liszt és francia zeneszerzők művei voltak. Bartók, Dohnányi és Faragó előadóművészi repertoárjának közös metszetét ebből Brahms hegedű-zongora szonátái, César Franck kamarazeneje, Mozart művei és Beethoven szonátái képezik, bár Beethoven tekintetében szinte teljes az egyezés Dohnányi és Faragó koncertrepertoárja között. Általánosságban elmondható, hogy Faragó virtuózabb, a látványosságot jobban kedvelő zongorista volt, mint Bartók, ugyanakkor látóköre, zongoraművészi érdeklődése szélesebb volt, mint Dohnányié, jóval több kortárs darabot játszott, mint mestere. Bartók hatását mutatja a régizene iránti érdeklődése: 1942 decemberétől kezdődően számos francia barokk csembalódarabot játszott koncertjein. Hármójuk közül csak ő játszotta Rachmaninoff és Csajkovszkij zongoraversenyeit, s a két idősebb zongoraművésznél jóval több francia zenét játszott. Chopin- és Liszt-repertoárja is szélesebb volt, mint példaképeinek. A kortárs zongora-irodalomból Bartókot és Dohnányit éppúgy gyakran játszott,

---

³⁴ Faragó halálos ágyán írott sorai a család kérésére nem kerülnek be az MZA digitális Faragó-gyűjteményébe, hanem jellegük miatt a családnál maradnak.

³⁵ Faragó György repertoárjával – Bartókéval és Dohnányiéval összevetve – részletesen foglalkoztam az MZA honlapján publikált tanulmányomban, lásd: Szabó Ferenc János: „Egy rövid életpálya dokumentumai. Faragó György (1913–1944)” online publikáció: http://zti.hu/mza/docs/m07_Evfordulok_nyomaban.htm.

mint saját műveit, bár Bartóknak inkább a kevésbé *avantgarde* kompozícióit adta elő. Ugyanakkor lelkes propagálója volt a magyar zenének: külföldi koncertjein akár egy teljes félidő műsorát magyar zongoraművekből állította össze, s szívesen lépett fel magyar zeneszerzők szerzői estjein.³⁶

Faragó György kivételes helyzetben volt kortársai között, ugyanis azon rendkívül kevés magyar zongoraművész közé tartozott, akivel klasszikus zenei szólószonóra hangfelvétel készült Magyarországon 1945 előtt.³⁷ Lehetséges, hogy ezt Dohnányi Ernő ajánlásának is köszönhette, ugyanakkor az is igaz, hogy 1942-ben több jelentős kortársa – Fischer Annie, Anda Géza, Kilényi Edward, Károlyi Gyula – már külföldön volt. Faragó lemezipertóárján Beethoven hegedű-zongora szonátái (Zathureczky Edével), Fauré *Ballada* című versenyműve (Ferencsik János vezényletével), valamint Beethoven, Schubert, Chopin, Debussy és saját maga rövidebb zongoradarabjai szerepelnek.³⁸ Töredékes diszkográfiáját a Pécsi Hangtár (Marton-Bajnai) Alapítvány lemezgyűjteménye alapján állítottam össze, ebben a gyűjteményben ugyanis a zongoraművész valamennyi jelenleg ismert hangfelvétele megtalálható.³⁹ Az újonnan előkerült, tisztázott leírású koncertnaplóból azonban kiderül, hogy további hangfelvételek is készültek a művésszel 1942 májusában (Debussy: *Des pas sur la neige* és *Bruyères* című prelűdjeiből), ezeknek, valamint Chopin- és Schubert-felvételeinek számadatai nem ismertek. Fauré *Balladájának* hangfelvétele matricaszámai (01430–01434)⁴⁰ alapján valószínűleg korábbi, mint a bő százzal magasabb matricaszámú többi hangfelvétel. A tisztázott koncertnaplóban két részre osztott „gramofonlemezek” bejegyzés alapján

³⁶ Például: Beliczay Gyula emlékhangverseny (1936. március 29.), Lisznyai Szabó Gábor zeneakadémiai zeneszerzés szakos diplomahangversenye (1937. június 1.), jubileumi hangverseny Kodály tiszteletére a Nemzeti Zenedében (1943. január 20.), Hammerschlag János szerzői estje (1943. június 19.) stb.

³⁷ Faragó mellett – jelenlegi adataink szerint – 1945 előtt csak Bartók, Dohnányi, Kentner Lajos és Ungár Imre készített klasszikus zenei szólószonóra hangfelvételt Magyarországon.

³⁸ Faragó György hangfelvételeiből a Hungaroton portrélemezt adott ki a *Magyar* előadóművészek sorozatban (LPX 12720).

³⁹ Szabó Ferenc János: „Egy rövid életpálya dokumentumai. Faragó György (1913–1944)” online publikáció: http://zti.hu/mza/docs/Evfordulok_nyomaban/Evfordulok_SzaboFerencJanos_Farago.pdf. A diszkográfiát lásd a tanulmány 7. oldalán. Itt köszönöm meg dr. Bajnai Klárának, hogy lehetőséget biztosított a lemezgyűjteményében végzett kutatásra.

⁴⁰ A matricaszám elején a 0 a 30 cm-es lemezátmérőt jelzi.

valószínűsíthető, hogy Debussy Két arabeszkje, valamint a Chopin- és Schubert-darabok felvételei 1942 júniusában készültek, míg a kamarazenei és a többi szólóhangfelvételre 1942 májusában került sor.

Faragó György e kivételes helyzetének köszönhetően egészen más viszonyba kerülhetett a hanglemezzel, mint az előző zongoristageneráció. Mivel pályája a mikrofon, azaz az elektromos úton történő, ezáltal jobb minőségű hangfelvételt produkáló hangrögzítés bevezetése után néhány évvel kezdődött, az első olyan zongoristageneráció tagja volt, amelynek a hanglemez már valódi bemutatkozási lehetőség, az előadóművészet megörökítésének eszköze volt.⁴¹ Komolyan vette a hanglemezt, erről egy, a hagyatékban fennmaradt feljegyzés is tanúskodik. Az A/4-es papírlap tetején „gramofonlemezek nekem” felirat olvasható, a listán Fauré, Liszt, Bartók, Brahms, Debussy, Scarlatti, Ravel, Chopin és Schubert művei szerepelnek.⁴² A lap másik oldalán koncertműsor-tervezeteket találunk. Sajnos évszám egyik oldalon sincs, s a koncertműsor-tervek alapján sem sikerült beazonosítani konkrét dátumot. Az azonban már ebből, illetve a saját lemezfelvételeire vonatkozó naplóbejegyzésből is látható, hogy Faragó György azon zongoristák közé tartozott, akik a muzsikuselethez szervesen hozzátartozó tényezőként használták a gramofonlemezt. Ahogy ő hallgathatta mások hangfelvételeit, tudatosodhatott benne, hogy lemezei alapján sokkal szélesebb réteg ismerheti és ítélheti meg őt, mint ahányan hangversenyeire járnak.

Bár számos rádiós koncertet adott Faragó itthon és külföldön egyaránt, sajnos nem ismerünk tőle rádiófelvételt,⁴³ legfőleg reménykedhetünk, hogy franciaországi, hollandiai, belgiumi és a skandináv országokban adott rádiós

---

⁴¹ Az elektromos hangfelvételi korszak és a komolyzenei hangfelvételek kapcsolatáról lásd: Pekka Gronow – Ilpo Saunio: „The Microphone and Gramophone Fever” in: Uők: *An International History of the Recording Industry*. Angolra fordította: Christopher Moseley. (London – New York: Cassell, 1998): 36–56.

⁴² Faragó diszkográfiájának hiányosságai miatt nem világos, hogy a lista a beszerezni kívánt hangfelvételeket, vagy esetleg egy tervezett hangfelvételi sorozat műsorát tartalmazza. Az mindenesetre feltűnő, hogy vannak egyezések Faragó hangfelvételei és a lista tartalma között.

⁴³ A Magyar Rádió Archívumában rádiófelvétel nem maradt fenn játékaról (Szipser Judit, az MTVA munkatársának tájékoztatása alapján).

koncertjeiből készült felvétel a koncertek idején, s ezek a jövőben még előkerülnek.

A korabeli kritika szerint Faragó zongorázása rendkívül hasonlított mesteréire. Az *Esti Újság* 1939 októberében már a „fiatal Dohnányi”-ként élteti az ifjú zongoraművészt Dohnányi e-moll zongoraversenyének előadása alkalmával, kiemelve, hogy Faragó „meleg tónusa, finom művészi érzéke, plasztikus billentése és átszellemült értelmezése Dohnányira emlékeztet”.⁴⁴ Péterfi István egyik koncertkritikájában így fogalmazott: „Alig van még egy művésze a fiatal magyar zongoraművész-nemzedéknek, aki olyan hűen és sikeresen át tudta venni Dohnányi Ernő játéktílusát, mint Faragó György.”⁴⁵ Szintén Péterfi István vont párhuzamot egy másik kritikájában a mester és a tanítvány Beethoven-játéka között.⁴⁶ Láthattuk ugyanakkor, hogy repertoárjára nemcsak Dohnányi volt hatással. S Bartók zongorázásával összevetve feltűnik, hogy Faragó előadói habitusa még puritánabb, mint a – Timothy Day által – neoklasszikus előadói stílusúnak tartott Bartóké.⁴⁷ Az előadóművészettel foglalkozó tanulmányában Faragó lándzsát tört a kottából való zongorázás mellett és a romantikus Bach-játék ellen.⁴⁸ Ebben a tanulmányában Faragó korának általános zenei interpretációját, az előadóművész a művel és alkotóval szembeni függetlenségét támadja. E tanulmány megírásának éve (1943) fordulópont lehetett zenei felfogásában, hiszen míg 1942 májusában még Carl Tausig átíratában vette gramofonlemezre Scarlatti szonátáit, 1942 decemberében francia barokk csembalódarabokat vett repertoárjára. Faragó hangfelvételei 1942

---

⁴⁴ (I. V. E.): „Dohnányi Ernő felfedezte a „Dohnányi Ernő felfedezte a »fiatal Dohnányit« a Filharmónia hangversenyén” újságkivágat az *Esti Újság* 1939. október 28-i számából.

⁴⁵ Péterfi István: „Faragó György zongoraestje” *Újság* 1940. december 12. kötetben: Péterfi István: *Fél évszázad a magyar zenei életben. Válogatott zenekritikák (1917–1961)*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1962): 252–253.

⁴⁶ Péterfi István: „Faragó György Beethoven-estje” *Újság* 1941. október 24. kötetben: Péterfi István: *Fél évszázad a magyar zenei életben. Válogatott zenekritikák (1917–1961)*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1962): 266.

⁴⁷ Timothy Day előadóművészet-történeti könyvében Bartókot a 19. századi, romantikus ideállal szembe forduló ún. „neoklasszikus előadói stílus” képviselői közé sorolja, lásd: Timothy Day: „Anti-Romantic and formalist trends: neo-classical performing styles between the wars” in: Uő.: *A Century of Recorded Music. Listening to Musical History*. (New Haven – London: Yale University Press, 2000): 160–162.

⁴⁸ „Bach interpretációja Mendelssohn, Chopin és Liszt szemléletén át, mint romantikus interpretáció, romlandó. Busoni átírásán át a zongorának, mint hangszernek az orgona feletti diadalát célozza, meddő erőfeszítéssel.” Kun Imre – Szegedi Ernő, i. m. 28.

májusában, tehát a tanulmány megírását, illetve a korszakban ritkán játszott barokk csembalódarabok felfedezését közvetlenül megelőző periódusban készültek. Valószínűsíthető tehát, hogy ezek a lemezek még egy romantikusabb – ugyanakkor Bartókénál is visszafogottabb – előadói felfogást őriztek meg.⁴⁹ Természetesen rendkívüli rövidege miatt Faragó előadóművészi életpályáját nem lehet befejezettként vizsgálni. A dokumentumok tanúsága szerint kétségtelen, hogy előadói stílusa változott volna, ha tovább él.

3. Faragó, a zeneszerző

Faragó György zeneszerzői munkássága teljesen egészében feltáratlan. A szakirodalomból tudjuk ugyan, hogy zeneszerzőként is működött,⁵⁰ azonban művei nem ismertek, nyomtatásban egyáltalán nem hozzáférhetők, nem képezik a mai koncertrepertoár részét, Faragó halála óta nagy valószínűséggel egyáltalán nem hangzottak el.⁵¹ A zeneszerzői életmű feltérképezését nehezíti a források sokfélesége s egyben szűkszavúsága. Kottás és hangzó források mellett koncertjeinek műsora, műsorfüzetei, illetve a koncertkritikák adatainak összevetésével lehetne csak összeállítani a műjegyzéket, ugyanakkor különös, hogy a forráscsoportok között minimális az átfedés. A hagyaték egyik legfontosabb részét képező számos zeneszerzői kézirat közt befejezett és töredékes eredeti műveket, valamint zeneszerzés-tanulmányi gyakorlatokat – stílusgyakorlatok, ellenpont- és összhangzattanpéldák – egyaránt találunk.⁵² *Inventio* és *Frottola zene* című kompozícióit csak hangfelvételtől ismerjük, ezeket ő maga zongorázta lemezre,⁵³ ugyanakkor koncertjein nem játszotta őket, s – a *Frottola zene* töredékes vázlatait leszámítva – a kottájuk sem maradt fenn.

---

⁴⁹ A kérdés vizsgálata a jelenleg hozzáférhető hangfelvételekkel nem mondható teljesnek. Jelentősen segítené a kutatást, ha előkerülne az 1943 február-márciusi skandináv turnén (København, Stockholm és Helsinki) vagy esetleg még később valamely magyarországi koncerten készült rádiófelvétel, esetleg magánfelvétel.

⁵⁰ Kun Imre, i.m., 22–23.

⁵¹ Leszámítva a „Lendület” 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport 2013. december 5-én rendezett „Évfordulók nyomában” című konferenciáját, amelynek zárókoncertjén elhangzott Faragó egyik műve a zeneszerző által készített hanglemezzel.

⁵² A kéziratok kottahagyaték olyan műveket is tartalmaz, amelyek nem Faragó György kompozíciói.

⁵³ Radiola Electro Record RZ 3041, matr. 1595 és 1596.

Hangversenyen játszott műveiről – *Szonáta* és *Suite* – a sajtórecenziókból szerezhettünk információkat, illetve utóbbiról egy római koncertműsoron (1938. február 1.) rövid leírást is találunk, s ebben Faragó további, jelenleg teljesen ismeretlen művei – dalok, egy fúvósnonett, egy zenekari nyitány – is említésre kerülnek. Ugyanakkor feltűnő és szinte érthetetlen, hogy a kottában fennmaradt zenekari *Ballada* Faragó által vezényelt ősbemutatójáról a sajtó hallgat. Az 1944. február 29-i koncertről a legtöbb napilap nem is közölt kritikát, mindössze a *Reggeli Magyarország* című lapban találunk egy rövid beszámolót, amelyben azonban a *Ballada* ősbemutatóját még csak meg sem említette a kritikus.⁵⁴

Ahogy előadóművészként, úgy zeneszerzőként sem beszélhetünk Faragó György esetében teljes életműről. Számos kompozíciója befejezetlen, vagy legalábbis nem tudjuk biztosan, hogy befejezettek minősíthető-e. A legtöbb kéziratban fennmaradt műnél nem találunk címadást. Ugyanakkor nem mondható, hogy mellékes lett volna számára a zeneszerzés, erről egy interjújában is vallott: „a zongorázás önmagában nem teljes művészi élet. Van egy titkos nosztagliám [sic] a zenekar után.”⁵⁵ Zeneakadémiai tanulmányai után sem kizárólag zongoraművekben gondolkodott, a zenekari *Ballada* mellett fennmaradt egy befejezetlen Babits-oratórium kézírata is (*Jónás könyve*), s tervei között szerepelt Karinthy Frigyes *Harun al Rasidjának* vígoperaként való megzenésítése is.⁵⁶ Utóbbi műből Kun Imre állítása szerint Székely Júlia librettója és néhány zenei vázlat is elkészült,⁵⁷ ezek egyelőre lappanganak. Kérdés, hogy a – feltehetőleg korábbi – vonós- és a hárfás szextett kézírata teljesnek minősíthető-e, mindkét műből különböző tételek maradtak fenn.

Címmel ellátott műveinek feliratait érezhetően befolyásolta zenei érdeklőse: a *Frottola zene* és az *Inventio* a régizene felfedezését mutatja, míg a *Ballada* nyilván a Fauré-versenyen játszott versenymű után kapta a címét. Zeneileg

---

⁵⁴ N. N.: „Zenekari hangverseny.” *Reggeli Magyarország* VL (LI)/50 (1944. március 2.): 7.

⁵⁵ (b. l.): „Babits és Karinthy megzenésítésén dolgozik Faragó György” datálatlan interjú egy ismeretlen újságban, a cikk-kivágat a hagyatékban található. Az interjú nagy valószínűséggel 1943 után készülhetett.

⁵⁶ (b. l.), i.m. Az interjúban a Jónás könyve-megzenésítést „amolyan nemesített melodráma-féle”-ként említi.

⁵⁷ Kun Imre, i.m., 31.

leginkább Bartók hatása érződik a műveken, különösen egy vonósnégyesre írott négy tételes, cím nélküli kompozíción. A Bartók-párhuzam nem meglepő, hiszen Faragó jó kollegiális viszonyban volt Végh Sándorral, akinek első vonósnégyese mutatta be Magyarországon Bartók 5. kvartettjét (BB 110), könnyen elképzelhető, hogy Faragó is Végh Sándoron keresztül ismerte meg a művet. S bár Faragó – jelenlegi adataink szerint – nem játszotta Bartók zongoraszonátáját, saját zongoraszonátájának tételeiben Jemnitz Sándor Bartók 2. zongoraversenyének (BB 101) és zongorára írott *Siratóénekeinek* (op. 9a, BB 58) hatását vélte felfedezni.⁵⁸ Sajnos Faragó *Szonátájának* kézírata töredékesen maradt csak fenn, így a teljes művet nem ismerjük, azonban a hagyaték többi kéziratának értelmezése és feldolgozása során esetleg a mű további vázlatai is felszínre kerülhetnek.

Faragó György műjegyzékének összeállítása tehát nem könnyű feladat, s még további kutatást, valamint a hagyaték kéziratok kottáinak teljes feltárását igényli. Az egész hagyaték feldolgozásával azonban Faragó György teljes életműve, befogadástörténete és személyisége is jobban megismerhetővé fog válni. De ez a forrásanyag ennél többet is rejt: nemcsak egy üstökösként felívelő művészpálya, de egy szűk évtized magyar zenei életének dokumentumait is. Faragó György életének dokumentumai – éppen a rövid időintervallum koncentrált lefedettsége által – a második világháború és az azt közvetlenül megelőző évek budapesti zeneéletébe engednek bepillantást.

* **Szabó Ferenc János** (1985 Pécs) zongoraművész, zenetörténész. Középiskolai tanulmányait karvezetés-, zeneszerzés- és zongora szakon végezte Pécsen és Budapesten. 2008-ban kitüntetéssel diplomázott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen Jandó Jenő és Falvai Sándor zongora szakos növendékeként, ugyanebben az évben felvételt nyert a Zeneakadémia Doktori Iskolájának zongora szakos DLA- és zenetudományi PhD-képzésre, valamint a Kunstuniversität Graz kamarazenei

---

⁵⁸ J[emnitz]. S[ándor].: „Faragó György” *Népszava* LXXI/24 (1943. január 30.): 6.

mesterképzésére. 2012-ben sikerrel védte meg Karel Burian magyarországi működéséről és énekstílusáról írott DLA disszertációját. 2013-ban a Zeneakadémia Doktori Iskolájában DLA posztdoktori ösztöndíjas. Alapító tagja a THReNSeMBle kortárszenei kamaraegyüttesnek és a Trio Duecento Corde zongorástriónak, utóbbi tagjaként több nemzetközi kamarazenei versenyen nyert díjat, 2009-ben és 2010-ben Fischer Annie Ösztöndíjas volt. Rendszeresen koncertezik énekművészek partnereként is, a 2012-2013-as tanév második félévétől korrepetitorként is dolgozik a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen Marton Éva és Meláth Andrea osztályában. Európa több országában, valamint Kínában lépett pódiumra zongoristaként. 2011 első felében a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont tudományos munkatársa. Ugyanez év szeptemberétől fiatal kutató az MTA BTK Zenetudományi Intézetének Magyar zene-történeti osztályán. Az MTA Lendület-programja keretében 2012 júliusában megalakult 20-21. századi magyar zenei archívum és kutatócsoport tagja, 2013 szeptemberétől az MTA posztdoktori ösztöndíjasa, 2014-ben elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Ifjúsági díját. Kutatótémája a magyar hanglemez-történet és a magyar operajátszás története, a magyar előadóművészet-történet.

(Szabó Ferenc János DLA életrajzi adatainak forrása: LFZE honlapja)